

smatrati samo obustavljenim (suspensus), tako te se mora samo nadoknaditi — odgovorila je ista oblast pod datumom gore spomenutoga dekreta: affirmative ad primum, negative ad secundum, si novitiatus ultra triginta dies completos servitio militari reapse addictus fuerit. Si infra triginta dies, hi supplendi erunt. Ali opet ne smije se novak ni u kojem slučaju pripustiti k zavjetima, dok nije barem kroz 30 dana prije toga bio u kušnji. (Sr. Acta Ap. S. VI. pg. 229. sq.).

5. Nova officia de Communi. Kongregacija *Rituum* dekretom svojim od 22. svibnja o. g. odobrila je četiri nove općenite službe, i to:

Commune plurium Confessor. Pontificum,
 " " " non Pontificum,
 " " Virginum,
 " " non Virginum,

što ih je dala prije sastaviti za takove slučajeve, kad se u kalendarima pojedinih biskupija svetkuje isti dan svetkovina dvojice ili više njih Svetih ili Blaženih istoga reda. Isto tako dala je kongregacija *Rituum* sastaviti četiri obrazca mise de Communi kao gore i sastavljene odobrila. Ove službe i ove mise smiju biskupi u svoja „Propria“ uvrstiti i prema potrebi odrediti, da se ta nova officia i obrazci misâ upotrijebe ili čitavi ili koliko manjka kod koje službe. (Sr. Acta Ap. S. VI. pg. 282.).

Bilješke iz bogoslovske literature.

Apologetična bilješka.

Iz povijesti religijâ.

Literatura: J. Huby: *Christus, manuel d'histoire des religions.* Paris 1913. Bricout: *Où en est l'histoire des religions?* Paris 1911. Runze: *Katechismus d. Religionsphilosophie.* Leipzig 1901. C. Pesch: *Der Gottesbegriff i. d. heidnisch. Religionen d. Neuzeit.* Freiburg i. B. 1888. *Revue de l'histoire des Religions.* Paris. P. W. Smidt: *Der Ursprung d. Gottesidee.* Münster i. W. 1912. P. W. Smidt: *Revue internat. d. Ethnologie Anthropos.* Wien. W. Vogel: *La Religion de l'Evolutionnisme.* Bruxelles. 1912. Dr. H. Schell: *Religion u. Offenbarung.* Paderborn, 1902. Dussaud-René: *Introduction à l'histoire des Religions.* Paris 1914. C. v. Orelli: *Allgemeine Religionsgeschichte.* II. Aufl. Bonn. 1913. A. D'Alès: *Dictionnaire Apologétique de la Foi catholique.* Paris 1909. Fascicule I. Animisme 1911. Fasc. VI. Fétichisme.

I. Primitivni.

S nazivom „primitivni“ ne bilježi etnologija prvence roda ljudskoga, prve ljude. Kadikad zovu tako pretpovjesne ljude i njihovu kulturu. („Bog. Smotra“ 1913. str. 194. dalje). Redovno se kao tehnički termin upotrebljava ta riječ, da ime- nuje u novije doba izučavana plemena centralne Afrike, Ame- rike, Australije, Oceanije, krajeva oko polova, ukratko plemena niže priproste kulture.

To nijesu „divljaci“ (silvestris, suprotno: pitom), ana- logni divljem bilju, što u šumi bez ljudske kulture raste, ana- logni životinjama, izuzetim od metodičke brige i eksploatacije čovjeka. Nijesu to onaj darvinizmom traženi posredni indivi- d u m, koji bi činio most od životinje k čovjeku: zapravo ži- votinja, ali nadarena osobitim instinktima, koji se poradi nepri- kladne i neprijatne okoline jošte nijesu mogli razviti u reflek- sivni razum. Primitivni nijesu dakle tako zvana „ljudska“ bića, što- no lutaju bez zakonâ, bez ugovorâ, bez udruženja porodičnog i socijalnog, kao na pô divlji, glupi, bestijalnog morala, bijedne egzistence. Kolikogod apsolutni evolucionizam apriorno pretpo- stavlja, da je od takvih divljaka nastalo ono, što se danas zove čovječanstvo, jamči nam objektivna etnološka i paleontološka znanost za izvjesno: „da, u pravom znamenovanju te riječi, danas nema na zemlji divljaka, i da ih ne nalazimo ni u pret- povjesnim periodama, koliko smijemo sa svojim konjunkturama onamo začí oslanjajući se na činjenice pozitivno utvrđene. Čo- vjek, čisto životinja t. j. pravi divljak, koji živi samo po in- stinktu, jest biće uma, postulat, što ga traži najozbiljnije fi- lozofsko umovanje, ali je već tisuće vijekova prošlo, što ga nema kao realnog bića“.¹ Tako Albert Reville (Revue de l'histoire des Religions VI., 81.), jamačno nepristran svjedok. I doista, i plemena, što ih drže na najnižem stupnju civilizacije na pr. Dokkos, patuljak centralne Afrike, Buschman iz meridio- nalne Afrike, Botokudi, stanovnici Ognjene Zemlje, Australci, Pygmeji, Papus, Bantus itd.: imadu oružja i oruđa, upotreb- ljavaju vatru, nastoje popraviti svoje teško življenje itd. Imadu dakle neku kulturu, ako i različitu i nižu od naše, kulturu

¹ Veliko je pitanje, je li ga ikad bilo! A. Reville priznaje otvoreno (na istom mjestu), da je très disposé misliti, da je čovjek fizičku egzistencu počeo divljaštvom, neposrednim razvojem iz više životinje. Ali iskreno iz- javljuje, da je to znanstveno nedokazana hipoteza.

prema svojoj prirodi i prema svojim uvjetima življenja. A. de Quatrefages je nepobitno utvrdio (*L'espèce humaine*, Paris 1890.), da su sva poznata plemena na zemlji i Australci i Novo Holandijci i Guinejci, Minkopijci, Kalifornijci itd. intelektualna bića: da čute, sude, umuju, hoće (p. 319.), da ne čiče samo zvukove, već da govore (p. 320.), da imaju i slikovite znakove, pismo (p. 327.), društveni uređaj, početnu industriju, da ne žive na drvu (p. 336.), da imaju smisao i potrebu za višim, boljim (338.). Što više, da su ti primitivni ljudi i moralni: poštuju starost (p. 336.), protive se strastima iz religioznih motiva (340.), oduravaju bestidnost, drže do časti (347.), do privatnog vlasništva, do ljudskog života (345.) itd. Naći će se jamačno idiotskih individua — tih ima i u nas — ali nema ljudskih zborova bez ikakve kulture. Ne smijemo ih dakle nikako zvati „divljaci“. Dã i ime „necivilizirani, nekulturni“, kako hoće A. Reville, ne pristaje im pravo. Apsolutna kultura je zapravo ideal čovjeka, dok je sva konkretna kultura napokon relativna. A relativno su i ti ljudi, kako vidimo, kulturni. Tako se čini, da najbolje pristaje u posao ime: primitivni.

Ali tko hoće da bude bez predrasuda, ne valja da misli, da su „primitivni“ istovetni sa prvobitnom kulturom prvih ljudi na zemlji. O toj prvoj kulturi ne zna etnologija i paleontologija ništa.² Nije dakle ovdje „primitivni“ isto, što i početan, već znači: stanje niske, grube, barbarske civilizacije — Inglezi vele „basse culture“ — veoma nalik na onu pretpovjesnog čovjeka.

Kako, da su primitivni tako zaostali? Jesu li to početni stepeni razvoja životinje u čovjeka, ili je to već poodmakla no u razvoju zaustavljena kultura, dakle obamrla ili zakržljala preteča kasnije više kulture ili je to izrod, degeneracija prvobitne više kulture?

Do šezdesetih godina prošlog stoljeća držali su i racionalistički naučnjaci na pr. Creutzer, Baur, Chwolson etc. ovo posljednje. Darwinizmu je prijala prva hipoteza. Prihvatili su je i svi naturalisti, na pr. A. Reville.³ Danas se i katolički naučnjaci

² Biblija govori doduše o tom stanju jasno i određeno, ali pozitivizam i evolucionizam, polazne točke moderne znanosti, ne će da čuju o svrhunavskom utjecaju ni slova, i postavljaju mjesto toga svoje nedokazane hipoteze „o čovjeku životinji“.

³ I. c. 84. „Današnji necivilizovani predočuju nam ono, što mora da je bilo cijelo čovječanstvo u srednjoj periodu između apsolutnog divljaštva i definitivnog uspona k civilizaciji“. Reville drži, da su na pr. Bušmani, Australci

na pr. P. W. Schmidt,⁴ Mgr. A. Le Roy⁵ i dr. priklanjaju posrednoj hipotezi. I jest najvjerojatnija. Grčki historik Ktezias (u 5. vijeku pr. Kr.) opisuje Crnce i Pygmeje takovima, kakovi su i sada. Iskopine pretpovjesnih ljudi u Evropi (oruđe, oružje, nakit, grobovi, kosti) gotovo su iste, kao što ih nalazimo u sadašnjih urođenika Afrike, Australije, polarnih krajeva. Baš pomoću ovih otkrivenih analogija između primitivnih i pretpovjesnih ljudi tumače naučnjaci mnoge pojave pretpovijesti. Ipak treba priznati, da i u današnjih primitivnih nailazimo na događaje, što se dađu istumačiti jedino degeneracijom plemena iz prijašnje više kulture na pr. kamene građevine na nekim mikronezijskim otocima, kameni spomenici na Ile de Paques u Tihom Oceanu itd. Jamačno da su mnoga plemena zahirila i zaostala zato, jer su se voljom ili nevoljom odijelila od svojih rodova, zapala u bijedne klimatske prilike, i ostala bez dovoljne hrane, bez kovina, bez domaćih životinja, bez bilja potrebnog za odijelo, prosto bez uvjeta za dalnji razvoj i napredak. U nekih se plemena dade upravo dokazati nazadovanje. No sve su to više pojedinačni događaji, dokazuje Schmidt, koje treba svakom konkretnom prigodom ispitati i naći njihovu svezu s prvobitnim rodом (pomoću jezika, običaja, geografskog položaja itd.). Svakako nijesu ta plemena istom nastala tako, da bi njihova civilizacija bila istom u embrionalnom stepenu, kako to hoće naturalisti. Jezik njihov odaje veću starost od razvijenih jezika kulturnih naroda. Običaji često su im tako zamršeni, da je očito, te ih treba računati u davnu prošlost. Gotovo je dakle izvjesno, da su „primitivni“ živi svjedoci stacionarno konzervirane kulture pretpovjesnih ljudi⁶ ili da su civilizacijom jednaki onim ljudima, što su u današnjim kulturnim zemljama bili preteče kasnije više civilizacije. To potvrđuju i najnovije iskopine u dolini Eufrata i Nila. I tu su našli, kao i u Evropi, u prethistoričkim naslagama ostatke civilizacije, na vlas nalik tvorevinama „primitivnih“.

II. Neke karakteristične pojave kulture u primitivnih.

Evolucionistička predrasuda raznovrsnih škola u povijesti i filozofiji religijâ, o kojima ćemo govoriti u III. bilješci, teško se i neki crnci još vrlo blizu živinstvu, Polinezijci i Finci na pola puta k nekoj civilizaciji itd. — cijela postupnica! No tomu se etnografija odrešito protivi.

⁴ Ursprung d. Gottesidee p. 11. sq.

⁵ Le populations de culture inférieure p. 50. članak u navedenom djelu „Christus“.

⁶ Po svoj prilici rase Neandertal, Cro Magnon.

ogriješila o strogo znanstveno proučavanje primitivnih, kad je sva mnogobrojna i različita plemena niže kulture strpala udu-ture pod istu kapu. Jamačno je neznanstveno i samo u hatar bezbrojnih iluzija, kad se naučnjak apriorno zagrije za koju osnovnu ideju, što bi imala da tumači sve pojave, i onda prema toj hipotezi da vrsta pojave, što su ih u primitivnih plemena pobilježili neposredni istraživaoci tako, da naglasi, što mu je u prilog, a ne ističe, što se njegovoj misli vodilji protivi. A tako su doista činili i najglasovitiji filozofi religijâ na pr. M. Müller, Tylor, H. Spencer, Frazer, S. Reinach i dr., kad se radilo o religiji primitivnih. Jedan je želio da postanje i razvoj religije istumači na hipotezi personificiranja i onda obožavanja prirode, drugi na osnovi oduhovljenja i oživljavanja svega što postoji, drugi opet na spominjanju pokojnika, drugi na čarobnjaštvu ili na socijalnom instinktu itd. A ipak izvještaji onih, što su decenije studirali primitivne na pr. Howitt, Fison, Le Roy, Strehlow etc. otvoreno kažu, da su religiozni pojmovi u različitim plemena primitivnih tako različni, te ih nikako ne valja sve poprljeko mjeriti istim laktom. Dok neke pojave na pr. totem, tabu, fetiš, manizam i animizam upoznajemo kod Bantus-a, nema fetiša potom ni animizma na pr. u hamitskih plemena Massai, Gallas, Peuls, da ni u Pygmeja i u njihovih srodnika Šân (Bušmani) i Negritos (Minkopi na Andanimu, Aétas na Filipinima). U Australaca rijetko se nađe totem, fetiša nema, animizam nailazimo samo za neke predmete, a i tima ne daju vjerskog kulta, dok čašćenje pokojnika (manizam) prosto ne egzistira; no zato je tabu općen u Oceaniji, a osobito se razvio u Polineziji. Svako pleme priznaje neko najviše biće, bitno različito i više od manâ, fetišâ itd. Ali ga u sebi svako na svoj način predočuje. „Mu-lungu“ Bantus-a je Jedin, Nedostižni, Gospodar. Australski „Motogon“ je Svemogući. Hotentoti zazivlju svoga „Tsui-Goa“ = Otac otacâ. Yorubas „Oloruna“ — Gospodarem nebesa. „Altjira“ Aruntasa je vječno, dobro, najviše biće, dok je „Puluga“ — Stvoritelj Andamanâ gotov na srdžbu, a jadni Pygmeji bježe čak pred „Gospodarem svega“, da spase život svoj, jer On se, vele, od časa do časa zaleti među nje i odnese koju dušu!

Ne može dakle biti govora o jednom ili jednakom zamišljanju viših bića u primitivnih. Još se manje daje za njih skalupiti neki sistem, neka zajednička religija. Ni u jednoga ple-

mena nije religija čisti — recimo — naturizam, animizam, totemizam, tabuizam ili što slično. Pogotovu nije znanstveno i po istini moguće svrstati sve te različite religije svih primitivnih u pravilnu postupnicu, koja bi bila historičko predočenje postanja i razvijanja vjere tih naroda, a onda per analogiam i religije uopćeno. Ali zato ipak ima posvuda i zlatnih zrnaca, kako veli Le Roy, makar i u zamuljenom pijesku.

U drugu ruku treba opet reći, da u raznovrsnih primitivnih ima i nekih sličnih pojava ili barem tragova nekih religioznih formi, koje bi se dale svesti na zajedničko ime. To je i zavelo spominjane stručnjake, te su na ovim analogijama gradili svoje sisteme. Ali je najobjektivnije i znanosti jedino dostojno, točno i istinski te pojave bez uzamjeničnog povezivanja opisati onako, kako se u pojedinim plemenima nahode, a da smetnemo s uma apriorne predrasude i evolucije i revelacije. Onda će istina sama po sebi zasjati, kao i traci sunca iza raspršenih nagomilanih oblaka.

Znameniti etnolog A. Lang karakteriše primitivnog ovako:⁷ „Sa stajališta materijalne civilizacije je pravi divljak⁸ onaj, koji upotrebljava samo kameno i drveno oruđe, koji ne pozna kovina, koji je više čeragaš⁹ nego starosjedilac, koji pozna, ako pozna, samo najgrublje oblike glinene i tkalačke robe itd., koji kreše vatru još na prvobitni način, koji se hrani plijenom svoga lova, korjenjem i divljim biljkama radije nego od ratarske privrede i domaćih životinja. Psihološki, divljak je čovjek, koji ne svijesno proširuje samosvijest, što je ima o svojoj ličnosti, na cijelu vasionu i sve prirodne predmete drži bićima razumnim i duševnim itd. Religijski, divljak je onaj, koji, premda vjerojatno čuti u sebi u nekim prigodama mnogo višu moralnu vjeru, osobito vjeruje u duhove djedova, a također i u duhove šumâ, izvorâ, onaj, u koga su molitve obilježene bitno čarobnjačkim karakterom, koji se klanja neživim stvarima, što više, koji zaziva životinje kao svrhunaravske zaštitnike. Sa stajališta socijalnoga je to čovjek, u koga su zakoni osnovani na točno određenim pravilima totemizma¹⁰ (u širem znamenovanju), t. j. na srodstvu

⁷ Lang-Marillier : Mythes, cultes et religions p. 31. note 2. Cit. Bricout : Oüen est l'histoire des religions I. p. 66.

⁸ Ingleskog teksta nemam pri ruci, a Francuz Marillier, pristaša naturalističke škole, zove dašto primitivnog „divljakom“.

⁹ Franc.: „nomade“.

¹⁰ Ne posvuda. To ispravlja sam A. Lang u kasnijim svojim djelima, kako ćemo postije čuti.

čovjeka s prirodnim predmetima, i koji se oslanja na sveti karakter ovih predmeta, da obrazloži ženidbene zabrane i obvezatne osvete, koji na vještini u čarobnjaštvu gradi pravo na viši čin u društvu“ itd.

Ova slika, što nam je riše jedan od najvećih i najdubljih poznavalaca ovih naroda,¹¹ ako i nije u svakom pogledu potpuna i savršena, otvora nam zbitim svojim crtama perspektivu na zajedničke biljege, što ih možemo zamijetiti u svih primitivnih plemena.

Kako je god teško već poradi jezika zagledati u dušu primitivnih, pogotovu u njegovu mistiku i logiku, smije se doista reći, da je primitivni po svom mišljenju, čuvstvovanju i djelovanju veliko dijete. Njime gospoduje mašta, kao i u djeteta, ali bogata, živa, okolinom, potrebama, čuvstvima zasićena mašta. On ne proučava predmeta, već ga shvata, kako mu se ovaj nãdã. Ne opaža razliċnosti između pojedinih predmeta, kadikad i bitnih. U nekih primitivnih tako je mašta preotela mah, te mu se doista vasiona ċini živom — kao djetetu lutka. On ne veže pojave strogom logikom, već više suslijedom dojmova, što ih pojave na nj proizvode. Zato je i spoznaja njegove okoline priprosta, djetinjiska, a ne znanstvena. Površne pripadnosti i sliċnosti veže on uzroċnom svezom, zadovoljava se futilnim razlozima, u unutrašnju dubinu i pravu uzroċnost događaja ne zalazi, apstrahira površno i zlo, i tako stvara sebi sasvijem osobiti djetinjiski pogled na svijet. I u njega je razum, i on misli po principima identiteta i kauzaliteta, kao i mi, ali krivnjom prepotencije njegove mašte izvodi ċesto puta sasvijem neistinite zakljuċke. Potom je potpuno kriva pretpostavka naturalista na pr. Lubbocka, Tylora, Spencera, Revillea, Lévy-Bruhla i dr., kad primitivnomu poriču pravu i potpunu razumnost. Svi nam neposredni istraživaoci tih plemena svjedoċe, da je primitivni izvanredno izvedljiv, da upravo obasipava svojim „zašto?“, kao i djeca, ċim je Evropejac znao steći njegovo povjerenje. On ne misli, prepušten sam sebi, vazda suvislo, to je istina; ali i on shvaća, da pojavama u svijetu treba tražiti neki drugi, viši, tajni uzrok — zato i priznaje viša bića i neko najviše biće; dopušta i zahtijeva neku višu odmazdu za nejednakost na ovom svijetu — zato vjeruje u neki drugi svijet s onkraj ovoga sadašnjega

¹¹ Umro nažalost već u julu 1912.

življenja; shvaća i zahtijeva pravednost, poštenje, istinitost, ljubav, milosrđe—zato ga je moguće uzgojiti, obratiti, podići. Da moguće ga je podići, i to s malo truda na visinu kršćanskog morala i religije, na visinu evropske kulture. Bezbrojni uspjesi požrtvovnih misionara dokazuju tu činjenicu izobila. Ali treba priznati, i to je zasluga novijeg istraživanja primitivnih plemena, da je razum primitivnoga doista u koječem zaostao i zahirio, da je trom, neizoštren, zamagljen fantazijom i tako kojekakim zabludama kao predrasudama smućen, te njegov pogled na svijet sve vrvi neozbiljnim dječinskim predodžbama. Nijesu te pojave u svih plemena jednake, ni jednako zaostale, ni jednako razvijene, ali istraživanja nailaze sad tu sad tamo na ovu ili onu crtu. Bilježimo neke znamenitije.

A n i m i z a m.¹² U većine primitivnih lako je zamijetiti, kako oni nastoje prirodu shvatiti i istumačiti na način svoga bitka. Pa kao što opažaju, da vlastito njihovo djelovanje, unutrašnje i spoljašnje, pokreće neko biće od tijela različito, duša, tako misle, da i u drugim prirodnim pojavama bića živih i neživih djeluju neke tajanstvene moći, duše, duhovi. Tako oni sebi predočuju živima: sunce, mjesec, rijeke, jezera, mora, drvlje i uopće bilje, životinje, dđ i kamenje. Što više, i predmete rukama ljudskim načinjene na pr. nož, strjelicu, privjeske itd. U tim raznovrsnim predmetima mogu djelovati: tajne moći, što ih ima izobila u prirodi (natura)—**naturizam**; to su zapravo personifikacije prirodnih pojava n. pr. Vulkan; duše pokojnika—necrolatrija, **manizam** (od manes), euhemerizam;¹³ nezavisni, recimo čisti dusi (spirits), što pripadaju nevidljivom svijetu—**spiritizam**; dusi, koji prolazno ili trajno obitavaju u nekim stvarima na pr. u pećini, ljušturi, čeljusti, kipiću, u predmetima rukom načinjenim itd.—**fetišizam**.¹⁴ Potom možemo u pojmovima, što ih primitivni

¹² Od anima. Neki vole nazivati te pojave animatizam, da ih ne bismo zamijenili sa filozofskim sistemom spiritualizma ili vitalizma: princip života, mišljenja i htijenja jest duša.

¹³ Euhemeros, Sicilijanac, pristaša ireligiozne cyrenaičke škole, piše oko g. 300 pr. Kr. u *εἰς ἀναγκαστή*, da su mitološki bogovi nastali tako, što su glasovite pokojnike deificirali.

¹⁴ Portugiška riječ feitico = factitius, manu factus. Unio je tu riječ u nauku De Brosses † 1777. Znači materijalni predmet i opet duha, koji je u njem. Lubbock je držao, da baš sam materijalni pojedinačni predmet na pr. rep tigra, čeljust lava itd. obožavaju. No već Tylor, Tiele, Reville i dr. dokazuju, da je to psihološki nemoguće; već da časte duha ili dušu ili tajnu moć u predmetu sakrivenu.

sebi stvaraju o svijetu, naći ono, što se naučno zove: naturizam, manizam, spiritizam, fetišizam. Jednom riječi krste naučnjaci sve to: animizam.

Evolucionistički naučnjaci pošli su i dalje i ustvrdili, da nam ove pojave predočuju prve početke onoga, što se zove: religija. I prvi su ljudi, vele, kad su se razvili iz životinjskoga stanja u razumna bića tako shvatali prirodu, jer nijesu znali da drugojačije istumače prirodne pojave. No čim su stali držati, da su ta tajanstvena bića viša i moćnija od njih, nastojali su ih učiniti sebi prijatnima, sklonima. Da ih lakše predobiju, iskazivali su im neku čast (kult), prinosili darove (žrtve), molili im se itd. No to je religija. Tako je religija počela s naturizmom ili fetišizmom ili manizmom ili spiritizmom ili kratko: s animizmom. Potom su danas evolucionistima ovi izmi: sistemi ili hipoteze o postanju religije.

Magizam. Primitivni gleda i opaža površno, veže događaje prema njihovom slijeđenju i sličnosti. Slučajno i pripadno miješa on s uzročnim i bitnim. Što se u njegovoj mašti ređa poredom misli ili slika, drži on nužnim. Što vidi u određenim prigodama, smatra konstantnim itd. U drugu ruku tumači on sebi gotovo svaku pojavu djelom nekog tajnog živog bića, nekog duha. Tako nije čudo, te se u primitivnog upravo razgranalo sujevjerje u svim oblicima (zaludno upotrebljavanje stvari, gatanje, čaranje) i ispreplelo sve sukromne i javne životne prigode čovjeka, ko vilina kosa cvjetnu livadu. Primitivni je na pr. opazio, da divljač bježi od vatre. To mu je dosta, da izvede, kako vatra ima magičku silu ili moćnog duha, koji može koristiti i naškoditi. Toga duha želi on sebi predobiti. I žrtvuje mu. Ili on sebi uobražava, da će doseći samu stvar, ako pogodi njenu sliku. Tako baca u rijeku sliku ribe, da mu uspije obilan lov, probode kip ili sliku, što ima da naznači neprijatelja, da se lakše njega dočepa itd. Ili misli, da mu je u vlasti cijeli predmet, ako ima koju njegovu čest na pr. kosu, zub, nokat. Tako na pr. oni misle, da će izazvati kišu, ako štrcaju vodu u zrak ili proizvedu oblake dima itd. Ovim djellima, drže, sile oni duha, koji se u onoj stvari nalazi, da im služi po njihovoj volji. Onaj, koji se u to osobito razumije, komu se dusi pokoravaju ili ih znade namoliti: u visokoj je cijeni i časti na pr. u Bantusa „Mganga“ — gatalac, čarobnjak. Višeput su ta sujevjerja čest religije, ali ih kadikad religija i izriječkom zabranjuje.

Iz ovih su pojava neki evolucionisti izveli, da je magija bila prva pojava u čovjeka, što se razvio iz životinje, a istom iz njenih obreda da se kasnije razvila religija. Kad se, vele, nije dalo prisiliti umišljenog duha, stali su ga moliti. Drugi su opet ustvrdili, da je religija i magija jedno te isto, jer religija da i nije drugo, već ukorišćavanje „svetinja“ ili viših sila. To je sistem ili hipoteza magizma o podrijetlu religije.

Tabuizam. Neka plemena, osobito u Polineziji, zabranjuju dirati određene predmete na pr. nokat, kosu, željezo, koju životinju itd.; dotaći se na pr. mrtvaca, okrvavljenog ratnika, žene u određeno doba itd.; vršiti neke čine na pr. muškarcu jesti pred ženom, razgovarati sa strancem, izgovarati neke riječi itd. Urođenici otoka Tonga zovu takove zabranjene predmete, djela ili riječi „tabu“, u Melaneziji zovu ih „pamali“, na sjeveru Amerike „wakan“ itd. Evropski naučnjaci prihvatili su ime „tabu“. Ta riječ znači „osobito obilježen“, i danas je tehnički termin za sve magičke i religiozne zabrane primitivnih. Predmeti, riječi i djela, što su primitivnomu zabranjena, mogu biti najraznoličnija, i doista jesu u različitim krajevima različita. Neke su zabrane trajne, druge prolazne. Neke prestaju, kad se izvrši za njih propisani obred, druge su zabranjene (tabu) pod kaznom smrti, ako već samo po sebi ne slijedi smrt. Neke su stvari zabranjene svima, druge samo nekim licima. Neke su osnovane na religioznim, neke na magičkim vjerovanjima, neke su tabu, jer su svetinja, druge, jer su strahote itd. Nikako nije moguće, sve raznolike „tabu“ svesti na jedan i isti princip. Različite zabrane (tabu) očividno su različitog podrijetla: neke potječu od pojedinaca (glavara), neke od društva, neke iz vjerskih, neke iz sujevjerskih, neke iz higijenskih motiva itd.

Našlo se ipak evolucionista, koji su sve zapovijedi i zabrane, dakle sve ljudske dužnosti sveli na pojam „tabu“. Po njima bi moral začeo s tabuizmom. Što više, ima ih, koji tvrde, da i cijela religija nije ništa drugo već jedino skupina mnogovrsnih „tabu“. Ta se hipoteza zove tabuizam.

Totemizam. Riječ je „totem“ indijska. Neki misle, da je uzeta iz jezika ojibeway,¹⁵ ili da je nastala od riječi otem = porodica, pleme.¹⁶ Općeno naznačuju s tom riječi „kolektivnog zaštitnika svojte“.¹⁷ Neka naime plemena misle, da mogu stupiti

¹⁵ Bricout-Bros l. c. p. 76.

¹⁶ Huby-Thévenet l. c. p. 72.

¹⁷ Bricout-A. V. Gennep. l. c. p. 76.

u svezu s višim bićima, što više da mogu s njima sklopiti neku pogodbu zajedništva za sebe i za svoje potomstvo. Ali se viša bića (dusi, duše pokojnika, tajne moći) ne mogu s ljudima upustiti u neposredni saobraćaj. Zato ili ona sama izabiru određene vrste biljki ili životinja i očituju ljudima, da su im te vrste osobito mile, ili mogu ljudi čarobnjačkim činima prisiliti ili namoliti viša bića, da u određene životinje ili biljke zađu i ljudima se sklona pokažu. Ovu vrstu biljki ili životinja smatra onda primitivni svetom, uzima njeno ime za porodično ime svoga plemena, drži, da su od istog koljena potekli on i ta vrsta, nastoji da joj bude nalik tetovažom, nošnjom, obličjem, hodom ili plesom itd. Dakako da primitivni misli, da i ta vrsta na pr. zmija, mačka, tigar itd. nesamo da njemu ne će naškoditi, naprotiv da će mu vazda biti vjernim zaštitnikom. Totem je dakle razred tvarnih predmeta, koje primitivni posmatra sujevjernim poštovanjem u misli, da između njega i svakog člana tog razreda postoji unutrašnji, pouzdani, osobiti odnošaj.¹⁸ S tim su u svezi različiti obredi na pr. prigodom puberteta, zabrane na pr. da se ona vrsta biljki ili životinja ne smije jesti, plemenske obveze na pr. egzogamija¹⁹ itd. To je dakle porodična i socijalna uredba u nekih primitivnih na osnovi magije ili na animističkom shvaćanju. Mogla je nastati i tako, što se primitivnom neka biljka ili životinja učinila ili osobito korisnom ili osobito pogibeljnom. A kako on po sebi sudi, držao je mogućim, da s duhom te vrste sklopi osobitu rodbinsku svezu. I tako je niknuo totemizam.

Neki evolucionisti izvode iz ovih pojava, da je totemsko božanstvo personifikacija plemena ili personifikacija društva. U društvu je ona viša sila, koju um naslućuje, jer iz društva izvire sve dobro pojedincu. Dakle je „društvo“ izvor religije. To je sistem totemizma.

Dr. Fran Barac.

Najnovije o zastarjelom samorodstvu. U rujanskom broju časopisa „Revue Scientifique“ (27. Sept. 1913.) nalazi se članak engleskog stručnjaka Charles-a Bastian-a, u kojem tvrdi, da je u zatvorenoj posudi, ugrijanj pod sto i četrdeset i pet centigradnih stupnjeva samorodstvom dobio živuću pljesan (a living mould), i time dokazao, da su Pasteur-ovi zaključci oprovrgnuti, a vitalizam i spiritualizam porušeni. Na ovo kaže specijalist

¹⁸ Huby-Frazer l. c. p. 72.

¹⁹ T. j. zabrana ženidbe između članova plemena, što imadu isti totem.